

УДК 657.312.2.

А. М. Лебедева

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розкрито проблеми методики аналізу ділової активності підприємства. Подано пропозиції щодо її вдосконалення та пошуку резервів підвищення ділової активності суб'єктів господарювання.

Ключові слова: коефіцієнт оборотності, середня тривалість обороту, резерви підвищення ділової активності, резерви збільшення чистого доходу від реалізації, резерви зниження собівартості реалізованої продукції.

Термін «ділова активність» почав використовуватися у вітчизняній економічній літературі порівняно недавно. Ділова активність підприємства інтерпретується різними авторами неоднозначно [1, 2, 3, 4]. На наш погляд, ділову активність суб'єкта господарювання можна визначити як сукупність його дій стосовно ефективного використання виробничих та фінансових ресурсів, підвищення оборотності активів та капіталу, економічного зростання, розширення сегменту на ринках збуту продукції, капіталу та підвищення ділової репутації підприємства.

Метою проведених нами досліджень є вдосконалення методики аналізу ділової активності підприємства.

Для досягнення поставленої мети проаналізуємо основні з опублікованих методик та визначимо їх позитивні сторони та недоліки.

Вітчизняними авторами [1, 3, 4] ділову активність пропонується здійснювати за якісними та кількісними критеріями. При цьому аналіз за кількісними критеріями пропонують здійснювати за такими основними напрямками:

- аналіз динаміки загальних показників господарської діяльності;
- аналіз ефективності використання ресурсів підприємства.

При цьому система загальних показників господарської діяльності, запропонованих Костирко Р. О. [4], для аналізу динаміки включає:

- балансовий прибуток;
- обсяг реалізації продукції (робіт, послуг);
- основний капітал.

Аналізуючи запропоновані показники [4], слід відзначити, що термін «балансовий прибуток» застарілий, його застосування було доречне до 01.01.2000 р., тобто до переходу на нові П(С)БО. Що вкладає автор поняття основний капітал не зрозуміло, тільки немає чіткого тлумачення.

Недоліки вищевикладеної системи показників [4] усунені Мних Є. В. [3] і групою авторів під керівництвом Загороднього А. Г. [1]. Ними для аналізу динаміки загальних показників господарської діяльності застосовані показники:

- прибуток [1] і чистий прибуток [3];
- дохід (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг);
- капітал, інвестований в діяльність підприємства (тобто вартість активів) [1] та вкладення капіталу [3].

Співвідношення темпів зростання названих вище показників:

$$T_3^n > T_3^D > T_3^a > 100\% \quad (1)$$

називають «золотим правилом економіки».

де: T_3^n — темп зростання прибутку (чистого);

T_3^D — темп зростання доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

T_3^a — темп зростання активів.

Не дивлячись на деякі розбіжності в назвах окремих показників із сутністю даного співвідношення темпів зростання вище згаданих показників можна погодитись.

Стосовно другого напряму аналізу ділової активності підприємства, тобто аналізу ефективності використання ресурсів підприємства, то слід відзначити, що перелік коефіцієнтів, запропонованих Мних Є. В. [3], є неповним, оскільки коефіцієнтів: оборотності вкладеного капіталу; оборотності оборотних активів; строку окупності реальних інвестицій; ставки дивідендів на акціонерний капітал недостатньо, щоб мати повне уявлення про ділову активність підприємства.

Методика аналізу ефективності використання ресурсів підприємства, викладена Костирко Р. О. [4], досить вичерпна. Вона включає аналіз ефективності використання виробничих ресурсів: основних засобів, персоналу підприємства, матеріальних ресурсів та аналіз оборотності активів та капіталу підприємства. При цьому, пропонуючи методику аналізу використання основних засобів, автор поруч з терміном «Основні засоби» застосовує термін «Основні фонди», «Основні виробничі фонди» всупереч вимогам П(С)БО 7 «Основні засоби», що, на наш погляд, є некоректним.

Перелік коефіцієнтів, запропонованих автором [4] для аналізу активів і капіталу, досить об'ємний та включає:

- коефіцієнт оборотності постійних активів;
- коефіцієнт оборотності чистих активів;
- коефіцієнт оборотності активів;
- коефіцієнт оборотності товарно-матеріальних запасів, для якого рекомендовані дві формули розрахунку:

$$K_{O3} = \frac{BP}{\bar{З}}, \quad (2)$$

де: K_{O3} — коефіцієнт оборотності запасів;

BP — виручка від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг без ПДВ;

$\bar{З}$ — середньорічна вартість товарно-матеріальних запасів;

та

$$K_{O3} = \frac{C_{pn}}{\bar{З}}; \quad (3)$$

де: C_{pn} — собівартість реалізованої продукції.

На наш погляд, застосування формули (2) для розрахунку коефіцієнта оборотності товарно-матеріальних запасів є недоречним. Вважаємо доцільним застосування формули (3) з урахуванням того, що в формі 1 «Баланс» запаси знаходять відображення за виробничою собівартістю.

Крім коефіцієнту оборотності товарно-матеріальних запасів, автором запропонована деталізація, тобто розрахунки коефіцієнтів оборотності виробничих запасів, готової продукції, незавершеного виробництва, грошових коштів. Вважаємо застосування цих коефіцієнтів доцільним для тематичного аналізу. Крім того, розрахунок цих коефіцієнтів оборотності, крім коефіцієнту оборотності грошових коштів, вважаємо доцільним вести відношенням собівартості реалізованої продукції до відповідних складових товарно-матеріальних запасів, а не як запропоновано автором [4], відношенням виручки від реалізації до відповідних складових запасів.

Вищезгадана методика аналізу оборотності активів і капіталу включає в себе також коефіцієнти оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості та строк їх погашення, що цілком виправдано.

Кіндрацька Г. І., Білик М. С., Загородній А. Г. [1] для аналізу ділової активності підприємства за даними фінансової звітності пропонують такі показники оборотності капіталу (активів):

- коефіцієнт оборотності активів;
- коефіцієнт оборотності основних засобів;
- коефіцієнт оборотності матеріальних запасів;
- коефіцієнт оборотності власного капіталу;
- коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості;
- коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;
- середня тривалість оборотів дебіторської та кредиторської заборгованостей.

При цьому коефіцієнт оборотності матеріальних запасів пропонується розраховувати діленням собівартості реалізованої продукції на середньорічну вартість запасів за період, що аналізується. Тобто усунуто недоліки, які мали місце в системі показників, викладених Костирко Р. О. [4].

Решту коефіцієнтів оборотності запропоновано розраховувати відношенням чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до середньої вартості відповідного із показників, тобто активів, основних засобів, власного капіталу, дебіторської та кредиторської заборгованостей.

Середню тривалість обороту дебіторської та кредиторської заборгованостей запропоновано визначати діленням періоду, що аналізується, відповідно на коефіцієнт оборотності дебіторської чи кредиторської заборгованостей. При цьому середню тривалість обороту цих заборгованостей, з нашої точки зору, можна ще називати строком погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей.

На наш погляд, застосування запропонованої системи показників, формул їх розрахунків [1], не викликає заперечень, а тому вважаємо доціль-

ним їх застосування для аналізу ділової активності підприємства за даними фінансової звітності.

Але ні розглянута методика аналізу ділової активності підприємства [1], ні вищезгадані методики [2, 3, 4] не передбачають пошук резервів підвищення ділової активності, в той час як однією із головних задач економічного і фінансового аналізу є пошук резервів підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

З урахуванням цього, вважаємо доцільним ввести пошук резервів підвищення ділової активності підприємства за такими напрямками.

Так, для пошуку резервів підвищення коефіцієнту оборотності активів необхідно розраховувати коефіцієнт оборотності з урахуванням визначених резервів за формулою:

$$K_{OA}^{\sim} = \frac{ЧД + \Delta P}{A - (\Delta МОК + \Delta НМОК)}; \quad (4)$$

де: K_{OA}^{\sim} — коефіцієнт оборотності активів з урахуванням визначених резервів;

$ЧД$ — чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — обсяг реалізації, тис. грн;

ΔP — резерви збільшення обсягу реалізації продукції, тис. грн;

$\Delta МОК$ — резерви мобілізації матеріальних оборотних коштів, тис. грн;

$\Delta НМОК$ — резерви мобілізації найбільш мобільних оборотних коштів, тис. грн.

Тоді резерви підвищення рівня коефіцієнту оборотності активів визначаються наступним чином:

$$\Delta KOA = K_{OA}^{\sim} - K_{OA}; \quad (5)$$

де: ΔK_{OA} — резерви підвищення коефіцієнту оборотності активів;

K_{OA} — коефіцієнт оборотності активів, який визначається відношенням чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до середньої вартості активів;

K'_{OA} — див. формулу 4.

Методику пошуку резервів збільшення обсягу виробництва і реалізації продукції продемонструємо в таблиці 1.

Примітка: оскільки залишки нереалізованої продукції у балансі відображені за виробничою собівартістю, їх необхідно перерахувати у відпускні ціни за допомогою коефіцієнту перерахунку, який визначається відношенням вартості продукції до її собівартості. На даному підприємстві він дорівнює 1,2.

Підсумки аналізу, наведені в таблиці 1, свідчать, що на підприємстві визначено поточні резерви збільшення обсягу реалізації продукції в сумі 1547 тис. грн.

Далі в процесі подальшого аналізу розкриємо методику пошуку резервів мобілізації матеріальних оборотних коштів (таблиця 2) і найбільш мобільних оборотних коштів (таблиця 3).

Таблиця 1

**Зведений підрахунок резервів збільшення обсягу виробництва
і реалізації продукції**

Найменування резервів	Сума, тис. грн
1. Резерви збільшення обсягу виробництва продукції за рахунок покращення використання:	
1.1. Трудових ресурсів	743
1.2. Основних засобів основного виду діяльності	2018
1.3. Матеріальних ресурсів	852
1.4. Комплектний резерв	743
1.5. Ліквідація втрат від браку	20
Разом резерви збільшення обсягу виробництва продукції (п.1.4.+ п.1.5.)	763
2. Резерви збільшення обсягу реалізації продукції:	
2.1. Резерви збільшення обсягу виробництва продукції	763
2.2. Залишки нереалізованої продукції	
2.2.1. Понаднормативні залишки готової продукції	209
2.2.2. Товари відвантажені, не сплачені в строк	444
2.3. Разом залишки нереалізованої продукції за виробничою собівартістю (п.2.2.1.+ п.2.2.2.)	653
2.4. Залишки нереалізованої продукції у відпускних цінах	784
2.5. Всього резервів збільшення обсягу реалізації продукції (п.2.1.+ п.2.4.)	1547

Таблиця 2

Аналіз цільового використання матеріальних оборотних коштів

Види запасів	Фактична наявність на кінець року	Норматив на кінець року	Відхилення	
			Понаднормативна величина запасу	Незаповнений норматив
1. Виробничі запаси:				
1.1. Сировина, матеріали, покупні напівфабрикати	63	60	3	-
1.2. Паливо	17,8	18	-	0,2
1.3. Тара	14,9	16	-	1,1
1.4. Запасні частини	2,1	2,0	0,1	-
1.5. Швидкозношувані предмети	40	40	-	-
Разом за пунктом 1	137,6	136	3,1	1,3
2. Незавершене виробництво	13,2	13,0	3,0	-
3. Готова продукція	6362,8	5900	462,8	-
4. Товари	-	-	-	-
Разом запасів	6513,8	6046,2	468,9	1,3

Як свідчать підсумки аналізу, наведені в таблиці 2, на підприємстві має місце понаднормативна величина запасів в розмірі 468,9 тис. грн, яка є резервом мобілізації матеріальних оборотних коштів. До того ж на підпри-

ємстві має місце незаповнений норматив в розмірі 1,3 тис. грн. В процесі подальшого аналізу необхідно з'ясувати причини, які призвели до створення понаднормативних величин запасів товарно-матеріальних цінностей та розробити пропозиції з їх ліквідації.

Таблиця 3

Аналіз цільового використання найбільш мобільних оборотних коштів

Найменування показників	На початок року	На кінець року	Зміна за рік	Резерв мобілізації
1. Грошові кошти та їх еквіваленти:				
1.1. В національній валюті	1639,1	2670,4	+ 1031,1	–
1.2. В іноземній валюті	–	–	–	–
2. Поточні фінансові інвестиції	–	–	–	–
3. Векселі одержані	–	–	–	–
4. Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (чиста реалізаційна вартість)	186,7	81,1	– 105,6	–
4.1. В тому числі не сплачені в строк	106,7	41,1	- 65,6	41,1
5. Дебіторська заборгованість за розрахунками:				
5.1. З бюджетом	–	–	–	–
5.2. За виданими авансами	–	1,5	+ 1,5	1,5
5.3. З нарахованих доходів	–	–	–	–
5.4. Із внутрішніх розрахунків	6,1	14,2	+ 8,1	14,2
5.5. Інша поточна дебіторська заборгованість	20,4	65,3	+ 44,9	65,3
6. Інші оборотні активи	1852,3	2832,5	+ 980,2	122,1
Разом				

Результати аналізу, наведені в таблиці 3, свідчать, що значення показників на кінець року зі статей дебіторської заборгованості та інших оборотних активів є резервом мобілізації найбільш мобільних оборотних коштів та складають 122,1 тис. грн.

На наступному етапі аналізу визначимо коефіцієнт оборотності активів підприємства за період, що підлягає аналізу, та з урахуванням визначених резервів.

Так, коефіцієнт оборотності активів підприємства за звітний період складає:

$$K_{OA} = \frac{4917,5}{9455,3} = 0,52 .$$

Коефіцієнт оборотності активів з урахуванням резервів: збільшення обсягу реалізації продукції, мобілізації матеріальних і найбільш мобільних оборотних коштів визначається наступним чином:

$$K_{OA}^{\sim} = \frac{4917,5 + 1547}{9455,3 - (468,9 + 122,1)} = 0,73 .$$

Тоді резерви підвищення коефіцієнту оборотності активів складають:

$$\Delta K_{OA} = 0,73 - 0,52 = 0,21.$$

За такою методикою доцільно визначати резерви підвищення рівня решти коефіцієнтів оборотності. Однак, слід урахувувати специфіку кожного з них.

Так, для розрахунку коефіцієнту оборотності дебіторської заборгованості резервом мобілізації, що враховується в знаменнику показника, буде сума резерву, визначена в таблиці 3: для коефіцієнту оборотності кредиторської заборгованості резервом мобілізації буде сума кредиторської заборгованості на кінець року, не сплаченої в строк.

При розрахунку коефіцієнту оборотності власного капіталу резервом збільшення власного капіталу, що враховується в знаменнику показника, буде сума резерву збільшення прибутку від звичайної діяльності.

Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів з урахуванням визначених резервів доцільно розрахувати за формулою:

$$K_{OM3}^{\sim} = \frac{C_{pn} - \Delta C}{MOK - \Delta MOK}; \quad (6)$$

де: K_{OM3}^{\sim} — коефіцієнт оборотності матеріальних запасів з урахуванням визначених резервів;

C_{pn} — собівартість реалізованої продукції, тис. грн;

ΔC — резерви зниження собівартості реалізованої продукції, тис. грн;

MOK — середня вартість матеріальних оборотних коштів (запасів), тис. грн;

ΔMOK — резерви мобілізації матеріальних оборотних коштів, тис. грн (їх сума визначена в таблиці 2).

Строк погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей з урахуванням визначених резервів доцільно визначати діленням тривалості періоду, що аналізується, на величину відповідного коефіцієнту оборотності з урахуванням визначених резервів.

Узагальнюючи вищесказане, можна стверджувати, що впровадження запропонованої методики аналізу пошуку резервів підвищення рівня коефіцієнтів оборотності активів, їх складових, власного капіталу, кредиторської заборгованості дає можливість підвищити дієвість проведення аналізу в зв'язку з тим, що буде визначатись не тільки динаміка зміни коефіцієнтів оборотності, але і резерви підвищення ділової активності підприємства так життєво необхідних суб'єктам господарювання в умовах конкурентної боротьби.

Література

1. Кіндрацька Г. І., Білик М. С., Загородній А. Г. Економічний аналіз. Підручник. — К.: Знання, 2008.
2. Ковалев В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры. — М.: Финансы и статистика, 2006.
3. Мних Є. В. Економічний аналіз. Підручник. — К.: ЦНЛ, 2003.
4. Костирко Р. О. Финансовый анализ. Навчальний посібник. — Х.: Фактор, 2007.

А. Н. Лебедева

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ АНАЛИЗА ДЕЛОВОЙ АКТИВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Резюме

В статье раскрыты проблемы методики анализа деловой активности предприятия. Поданы предложения по ее усовершенствованию и поиску резервов повышения деловой активности субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: коэффициент оборачиваемости, средняя продолжительность оборота, резервы повышения деловой активности, резервы увеличения чистого дохода от реализации, резервы уменьшения себестоимости реализованной продукции.

A. N. Lebedeva

Odessa National University named after I. I. Mechnikov

THE METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE ANALYSIS OF BUSINESS ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

Summary

In this article the problems of the technique of analysis of business activity of the enterprise are disclosed. The article consists of offers about its improvement and finding the reserves of increasing the business activity of the economic entities.

Key words: coefficient of turnover, average duration of operation, the reserves of increasing the business activity, the reserves of increasing the net income from the realization, the reserves of reduction the realized production costs.